

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Prieškario fotografų organizacijos Kaune

2013-12-30

ŽURNALAS: FOTOGRAFIJA

TEMA: Istorija

AUTORIUS: Stanislovas Žvirgždas

DATA: 2013-12

Lietuvos fotografija nuo pat pirmųjų 1839 m. mūsų krašte padarytų dagerotipų iki nepriklausomybės atgavimo 1918 m. net 77 metus vystėsi nelaisvės sąlygomis. Šalyje iki tarpukario nebuvo nei vienos fotografų organizacijos, kuri būtų koordinavusi jų veiklą, rengusi parodas, leidusi fotografijai skirtus leidinius. Tik 1926 m. kovo 13 d. Kauno komercinių fotoateljė savininkai įkūrė pirmąją šalyje organizaciją - Lietuvos fotografų profesionalų draugiją¹. Suvažiavimas vyko fotografo Karlo Baulo ateljė (Kaunas, Laisvės al. 57). Dalyvavo daugiau kaip 50 fotografų, išrinkta valdyba (Šimonas Bajeras, Izidorius Girčys, Mejeris Smečchauskas ir kt.). Organizacija vienijo visos Lietuvos fotografus (taip skelbė įstatai), rūpinosi komercinių ateljė savininkų reikalais, bandė spręsti jų problemas, siekė fotografijos išsivystymo ir plėtros. Nors iki pat organizacijos panaikinimo 1940 m. vykdavo suvažiavimai, buvo renkama valdyba, tačiau visa veikla tebuvo deklaratyvaus pobūdžio. Fotografai mėgėjai liko nuošalyje. Jiems buvo reikalinga sava organizacija, kurios įkūrimo teko palūkti.

1932 m. birželio 24 d. fotografijos entuziasto Kazio Lauciaus iniciatyva Kaune prie Lietuvos policijos sporto klubo buvo įkurta fotomėgėjų sekcija, pradžioje turėjusi apie 25 narius. Iki oficialaus paskyrimo steigiamasis susirinkimas pavedė sekciją tvarkyti K. Lauciui. Birželio pabaigoje įvyko pirmasis fotosekcijos susirinkimas, kuriame K. Laucius perskaitė pranešimą „Koki fotoaparata pirkti“^[2]. Netrukus sekcija pasipildė dar 20 narių, o lapkričio 12 d. policijos rezervo valgykloje įvyko fotosekcijos užsiėmimas ir buvo išrinktas vadas - K. Laucius ir pavaduotojas - Bogužas, kurių kandidatūros buvo pateiktos tvirtinti Policijos sporto klubo komitetui. Buvo numatyta žiemą surengti fotokursus. Be to, pranešta, kad steigiama policijos fotolaboratorija, kuria galės naudotis ir sekcijos nariai.

Ir kituose Lietuvos miestuose pradėjo steigtis fotosekcijos, pvz., lapkričio 23 d. Šiauliuose buvo įkurtas policijos sporto klubo skyrius, kuriame pradėjo veikti ir fotosekcija.^[3] Tačiau reikia pastebėti, kad Lietuvos policijos sporto klubo fotomėgėjų sekcija buvo grynai žinybinė organizacija, vienijanti tik policijos darbuotojus, į kurią kiti fotomėgėjai nebuvo priimami.

Likusieji Kauno fotografai mėgėjai, regis, paskatinti policininkų pavyzdžio, taip pat pradėjo rūpintis savo organizacijos įkūrimo reikalais. 1932 m. spalio 28 d. įvyko susirinkimas, kuriame nutarta įsteigti klubą (sąjungą). Susirinkime dalyvavo 20 fotomėgėjų. Buvo sudaryta komisija klubo (sąjungos) įstatams parengti. Kol bus išrinkti valdymo organai, visais reikalais rūpintis pavesta Antanui Giedraičiui[4].

1932 m. gruodžio 17 d. buvo įregistruota Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, kurios steigiamasis susirinkimas įvyko 1933 m. sausio 15 d.^[5] Iniciatoriais buvo Petras Babickas, Kazys Laucius, Marijus Audėjus, Juozas Valentukonis, Adomas Varnas. Buvo priimti įstatai, kuriuose numatyta plati veiklos programa: telkti visus Lietuvos fotomėgėjus ir jiems pritariančius, tobulinti mūsų fotografiją meniniu, moksliniu ir praktiniu požiūriu, propaguoti užsienyje ir t. t. Profesorius Steponas Kolupaila steigiamajame susirinkime pasakyoje kalboje aptarė veiklos gaires: „Meniškas skonis – žmogaus prigimtyje. Laisvas nuo techniškų suvaržymų, kiekvienas foto mėgėjas gali duoti tikrą šedevrų, kuriais grožėsis pats ir dalysis tuo smagumu su kitais grožio mėgėjais. Lietuvos foto mėgėjai turi dar kilnesnių tikslų. Mūsų pareiga – pažinti savo kraštą ir supažindinti su juo ir mūsų piliečius, ir užsieniečius, pažadinti turizmą, privilioti svetimų turistų, pakelti Lietuvos vardą... Foto mėgėjai prisidės prie mūsų spaudos: savo darbais jie praturtins iliustracinę jų dalį, pagražins jų išorę, padailins knygas, įvairius leidinius, papuoš geležinkelių vagonus savo krašto vaizdais. Foto mėgėjų sąjunga turės išleisti gražių atvirukų kolekciją – savo krašto propaganda. Savo gražiais leidiniais, savo konkursais, parodomis, paskaitomis – sąjunga, be abejo, užims garbingą vietą kitų organizacijų tarpe ir ras visuomenės pritarimo ir paramos“[6].

Pirmuoju Sąjungos valdybos pirmininku išrinktas S. Kolupaila, vicepirmininku – A. Bendoravičius, sekretoriumi – J. Valentukonis, išdininku – P. Gaižutis, reikalų vedėju – A. Saulaitis. 1936 m. sąjunga turėjo 52 narius, 1938 m. – 120. 1936 m. Sąjunga, remiantis nauju draugijų įstatymu, buvo pertvarkyta, pakeitė pavadinimą ir toliau vadinosi Fotomėgėjų draugija. Pradžioje draugijai vadovavo S. Kolupaila, vėliau (nuo 1937 m.) – pirmininkas O. Milaševičius, pirmininko pavaduotojas V. Augustinas, sekretorius D. Čibas, išdininkas V. Kareiva, reikalų vedėjas K. Laucius. 1933 m. Kėdainiuose įsisteigė Sąjungos skyrius, kuriam vadovavo B. Pečiulis. Buvo įkurta fotografų organizacija, kuri iki pat sovietinės okupacijos 1940 m. kreipė Lietuvos fotografiją meniškumo link, rengė parodas Lietuvoje, leido katalogus, išleido du žurnalo „Foto mėgėjas“ numerius, dalyvavo užsienio parodose, aktyviai reikėsi krašto spaudoje, rūpinosi fotografų švietimu. Iškelti tikslai ir uždaviniai buvo kryptingai įgyvendinami, tad nėra ko stebėtis lietuviškos fotografijos raidos tempais: 1933 m. įkuriami Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, surengiamos penkios grupinės parodos, o 1937 m. tarptautinėje Paryžiaus parodoje pelnyta net dešimt aukso medalių.

Vienu iš pagrindinių Sąjungos, o vėliau ir Draugijos, tikslų buvo rengti fotografijos parodas. Pirmoji fotomėgėjų paroda buvo surengta 1933 m. gruodžio 17–27 d. Kaune, Žemės ūkio rūmų salėje. Net 44 fotomėgėjai eksponavo 880 fotografijų. Visos nuotraukos buvo prisagstytos prie didelių medinių skydų. Parodą gausiai lankė Kauno ir provincijos žiūrovai, palankiai atsiliepė „Lietuvos aidas“, „Naujoji Romuva“, „Židinys“ bei menininkai, dailininkai, fotografai. „Spaudos Fondas“ savo lėšomis išleido gražų parodos katalogą[7]. Baigiantis parodai žiūrovai rinko labiausiai patikusias fotografijas. Daugiausia balsų surinko P. Gaižučio fotografija „Vakaras Lietuvos pajūryje“ bei V. Šleivyčės „Audra pajūryje ir Ligonės džiaugsmas“.

Spauda entuziastingai sutiko pirmąją Fotomėgėjų parodą. Savaitraštyje „Naujoji Romuva“ A. B. inicialais pasirašęs autorius rašė: „Dar nėra metų, kaip gyvuoja Foto Mėgėjų Sąjunga, o jau š. m. [gruodžio – S. Ž.] 17 d. viešai parodė visuomenei, ką ji yra nuveikusi Lietuvos foto meno srityj. Kitur kultūringuose kraštuose, tokios sąjungos jau senas dalykas. Jos leidžia puikius žurnalus, albumus, renka kolekcijas, rengia konkursus ir kt. Ir mūsų šios jaunutės sąjungos pirmas žingsnis viešumoje tai – gražiai išleistas „Foto Mėgėjas“ leidinys. Pasirodo, kad ir mes turime nemažai gabių, prityrusių ir darbščių foto mėgėjų. Jie pagražina mūsų žurnalus ir įvairius leidinius, atidengia mūsų akims gimtojo krašto grožybes... Paroda truks ligi 27 d. gruodžio. Aplankyti (Žemės ūkio rūmuose) ji kultūringam žmogui ne tik apsimoka, bet, galima sakyti, ir net privaloma“[8]. Pirmoji fotografijų paroda buvo sukomplektuota be jokios atrankos: eksponuota viskas, kas atsiūsta. Vėliau pradėta atrinkinėti gautas fotografijas, todėl ir jų kiekis, ir autorių skaičius vėlesnėse parodose gerokai sumažėjo.

Antroji paroda vyko 1935 m. balandžio 28–gegužės 16 d. Vytauto Didžiojo muziejaus salėje[9]. Šį kartą 37 autoriai eksponavo 618 fotografijų. Išleistas katalogas. Parodą aplankė per 2000 žiūrovų, lankėsi ir prezidentas Antanas Smetona. Džiaugdamiesi dideliu parodos pasisekimu, jos rengėjai kitais metais ketino surengti visų trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – fotomėgėjų parodą. Deja, ketinimams nebuvo lemta išsipildyti – panašios parodos imtos rengti tik po Antrojo pasaulinio karo. 1968 m. Rygoje buvo surengta pirmoji Baltijos valstybių paroda, kuri vėliau buvo rengiama Lietuvoje ir Estijoje[10]. Taip pat ketinta rengti Kauno fotovaizdų konkursą bei išleisti seriją meniškų fotoatvirukų. Įsidėmėtina, kad parodos metu buvo parduota nemažai fotografijų (vien anglų žurnalistas G. L. Poortham'as įsigijo 39 nuotraukas). Pasibaigus ekspozicijai, Šiaulių fotomėgėjų pageidavimu, parodą numatyta eksponuoti „Aušros“ muziejuje. Be to, dalis fotografijų, Geležinkelio valdybai prašant, buvo padovanota keleivinių traukinių vagonams papuošti[11].

Trečioji Fotomėgėjų sąjungos paroda vyko 1936 m. gegužės 23–31 d. Kaune, Vytauto Didžiojo muziejaus rūmuose. Katalogas skelbė, kad parodoje dalyvavo 22 autoriai su 405 fotografijomis. Parodos fotografijos buvo eksponuojamos devyniuose skyriuose: gamta, architektūra, kaimas, kariuomenė, žmonės, gyvuliai, žanras, gėlės, reginiai[12]. Antanas Ingelevičius recenzuodamas parodą negaili pagyrimo žodžių gerų fotografijų autoriams, tačiau nevengia ir pelnytų kritikos: „III-je Foto mėgėjų sąjungos parodoje aiškiai matėsi pažanga palyginus su II-ąja paroda. Tiesa, daugelis darbų, nors ir nebuvo šedevrai, bet vis dėlto vertingi darbai. Daug mažiau atsitiktinių, nesąmoningų nuotraukų. Buvo jaučiamas jau ir autorių stilius – Lauciai, Augustinas, Vasiliauskas... Mūsų fotografai dar nemoka stebėti: nemato ryto miglų, nejaučia žydinčių, tolimų pievų kvapo, net nepastebi ilgo auksinio spindulio, vakarą nepalydi miegan, dar mūsų dangaus, mūsų gamtos alsavimas jų nejaudina. Juk mūsų kraštas nemenkesnis už gražiąją Italiją... Tikrai turime išmokti žiūrėti ir daugiau technikos darbo! Tebūnie tai uždavinys sekančiai parodai. Rengėjams reikėjo geriau sutvarkyti katalogą: suredagavimas nevykęs ir sunku orientuotis, taip pat spauda bloga ir iliustracijos menkos. Parodos eksponatai buvo per daug sugrūsti – reikėjo rečiau išdėstyti.“[13]

Ketvirtoji, dabar jau Fotomėgėjų draugija pervadintos Sąjungos, fotografijų paroda vyko 1937 m. vasario 21–28 d. Kaune, Žemės ūkio rūmų salėje, kur 15 autorių šįkart eksponavo 261 fotografiją. Pirmoji pinigine premija paskirta V. Augustinui, antroji – S. Kolupailai, trečioji – O. Milaševičiui; daiktines premijas pelnė D. Čibas, P. Gaižutis ir

M. Vasiliauskas, o I. Končiui už etnografines fotografijas buvo pareikštas ypatingas pagyrimas. Kataloge rašoma, kad dalis šios parodos nuotraukų dar tais pačiais metais bus išstatytos Lietuvos paviljone Paryžiaus meno ir technikos parodoje[14].

Penktoji sukaktuvinė ir tarptautinė fotomėgėjų paroda buvo atidaryta 1938 m. gegužės 1 d. (veikė iki gegužės 15 d.) Kaune, Karininkų ramovės salėje, kurioje be 34 užsienio autorių iš Belgijos, Čekoslovakijos, JAV, Jugoslavijos, Olandijos, Rumunijos, Šveicarijos ir Vengrijos, eksponavusių 80 darbų, dalyvavo ir 30 Lietuvos fotomėgėjų draugijos narių su 139 fotografijomis. Parodos vertinimo komisiją sudarė Kazys Laucius, Kazys Daugėla ir Antanas Giedraitis. Už geriausias fotografijas buvo paskirtos premijos ir diplomai: 21 - užsieniečiams, 19 - lietuviams. Šioje parodoje buvo pirmą kartą Lietuvoje eksponuoti aktai, kurie šokiravo kai kuriuos žiūrovus. Išleistas ir pirmą kartą giliaspaude atspausdintas katalogas[15]. Reikia pastebėti, kad ši tarptautinė paroda buvo labai aukšto lygio. S. Kolupaila, vertindamas parodą, rašė: „...Švarūs juodi skydai. Juose - nuotraukos ant balto fono po stiklu ir rėmeliuose. Ankstesnėse mūsų parodose nuotraukos buvo įvairaus formato, neįrėmintos. Į parodas priimdavo viską - be atrankos, be kritikos. Kiekviena nauja paroda buvo vis gražesnė: atsirado skydai, rėmai, formatai, pagaliau paskirta „cerberių“ komisija netinkamoms nuotraukoms eliminuoti. Nenuostabu, kad penktoji atrodė iškilmingai ir tvarkingai. Ji davė galimybę palyginti save su užsieniu, su specialistais... Mes neatsilikame nuo pasaulio. Motyvais ir šviesa drąsiai konkuruojame su geriausiais užsienio meistrais. Tik mus menkina bloga spaudos kokybė...“[16] Išidėmėtina, kad spausdinimo kokybė buvo aktuali ir po karo įsikūrusioje Fotografijos meno draugijoje.

Nemenkas tik ką įsikūrusios Lietuvos fotomėgėjų sąjungos pasiekimas buvo ir savo iliustruoto fotografijos žurnalo „Foto mėgėjas“ leidimas. Žurnalo redaktorius Petras Babickas pirmojo numerio pratarmėje rašė: „Foto mėgėjas“ - pirmas Lietuvoj bandymas leisti foto reikalams žurnalą. Mes neskelbiame nei prenumeratos, nei veikimo programos, net nesakome, kaip dažnai žurnalas eis, - mes tik mėginame. Mėginti foto mėgėjams įprasta ir būtina. Mes vis dėlto tikime, kad mėginimas pavyks, ir Lietuvos foto mėgėjai turės savo žurnalą, kuriame galės išsitarti visais jiems rūpimais klausimais ir pasidalinti foto darbais. Tai pareis ir nuo šio nr. pasisekimo. Jei jis bus išplatintas, galėsime drąsiai galvoti apie reguliarų „Foto mėgėją“[17].

Deja, išspausdinus du numerius (nr. 1 - 1933, nr. 2 - 1934), žurnalas nustojo ejęs. Manytume, kad Lietuvos fotomėgėjų sąjunga buvo nepajėgi savo lėšomis leisti žurnalą. Žurnalą buvo mėginta atgaivinti 1991 m. Kaune (red. Jonas Kuzminas), tačiau pasirodžius pirmajam numeriui, žurnalas dėl lėšų stygiaus ir vėl bankrutavo. Tik 1995 m. Lietuvos fotomenininkų sąjunga pradėjo leisti nuolatinį informacinį biuletenį „Fotografas“ (red. Stanislovas Žvirgždas), kuris su pertraukomis, ne kartą keisdamas pavadinimą, peraugo į žurnalą „Fotografija“. Dabar išleidžiama po du numerius per metus (2013 m. jau išspausdintas 26 numeris).

Svarbus įvykis Kauno fotomėgėjų gyvenime buvo ir 1937 m. gegužę pradėtas leisti tarptautinis fotografijos ir filmų mėnraštis „Galerija“, kurio lietuviškoje laidoje buvo spausdinamos mūsų fotografų nuotraukos, publikuojami straipsniai apie fotografiją, pateikiama žinių apie Kauno fotografijos organizacijas, rengiamas parodos ir konkursus. Centrinė žurnalo redakcija buvo įsikūrusi Vienoje, todėl 1938 m. fašistinei Vokietijai aneksavus Austriją žurnalas nustojo ejęs.

Kaune būta ir dar vienos fotografų organizacijos, rengusios savas parodas bei konkursus. 1935 m. gruodžio 19 d. prie Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos buvo įsteigta fotosekcija. Pirmininku buvo išrinktas J. Bagdonas, vicepirmininku – Mečislovas Niemcevičius, sekretorius – Kazys Šešelgis. 1937 m. fotosekcijoje jau buvo 86 nariai. 1936 m. buvo suruošta ir Pirmoji fotografijų paroda, kurioje 53 fotografai eksponavo 457 fotografijas. Vertinimo komisiją sudarė Fotomėgėjų sąjungos nariai. Paroda veikė nuo vasario 27 iki kovo 8 dienos, Vytauto Didžiojo muziejuje. Nuotraukos buvo suskirstytos į septynis skyrius: Aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla, parodų ir ekskursijų vaizdai, melioracijos ir žemėtvarkos darbai ir jų vykdytojų gyvenimas, mūsų krašto vaizdai, Lietuvos kaimo vaizdai, žmonių tipai ir kaimo gyvenimo nuotrupos, įvairenybės, etnografinės nuotraukos[18]. 1000 egz. tiražu išspausdintas ir iliustruotas parodos katalogas[19]. Tais pačiais metais surengiamas ir Pirmasis fotokonkursas, kuriame dalyvavo 63 fotomėgėjai su 487 fotografijomis. Vertinimo komisija premijavo 33 fotografijas; premijų suma – 1390 Lt. Nemažai premijuotų nuotraukų įsigijo Užsienio reikalų bei Susisiekimo ministerijos, Valstybės archeologijos komisija. Dalis fotografijų buvo eksponuota 1937 m. pasaulinėje parodoje „Meno ir technikos vieta šiuolaikiniame gyvenime“. Kitąmet, 1937 m., paskelbtame Antrajame fotokonkurse dalyvavo 50 sekcijos narių, pateikusių 514 fotografijų. Vertinimas vyko pagal keturias temas: 1. Žemėtvarka ir melioracija; 2. Senasis ir naujasis Lietuvos kaimas ir dvaras (etnografija); 3. Lietuvių tipai; 4. Įvairenybės ir krašto vaizdai. Kiekvienoje temoje buvo paskirta po keturias premijas, nuo 40 iki 100 Lt, be to, buvo ir daiktinės premijos – fotoaparatai. 1938 m. kovo 26 – balandžio 30 d. Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje Kaune veikė Etnografinė ir Antroji fotoparoda. Parodoje 32 fotosekcijos nariai eksponavo 183 fotografijas. Išspausdintas katalogas[20] Tais pačiais metais paskelbtame Trečiajame fotokonkurse dalyvavo 36 fotomėgėjai su 343 darbais. 1939 m. skelbiamas Ketvirtasis fotokonkursas. Jam 22 autoriai pateikė 228 fotografijas. P. Karpavičiaus fotografija *Artojas* pelnė pirmąją premiją. Be to, fotosekcija parengė pirmąją kilnojamą fotoparodą, kuri su pasisekimu buvo eksponuota Kėdainiuose, Panevėžyje, Ukmergėje, Šiauliuose, Marijampolėje ir Telšiuose. Nuo 1937 m. Fotosekcija pradėjo atrinkinėti geriausias konkursines nuotraukas ir leisti atvirukus su užrašais lietuvių ir esperanto kalbomis.

1940 m. balandžio 14–28 d. Vilniuje Lietuvos fotomėgėjų draugija ir Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos fotosekcija surengė jungtinę fotografijų parodą. Prekybos ir pramonės rūmuose atidarytoje parodoje 44 fotografai eksponavo 234 fotografijas: 32 autoriai su 184 nuotraukomis atstovavo Fotomėgėjų sąjungą, o 12 dalyvių su 50 darbų – Fotosekciją. Kataloge rašoma: „Šia pirmąją menišką nuotrauką paroda norime parodyti Vilniaus, o ateityje ir kitų Lietuvos miestų, visuomenei, ką yra iki šiolei atsiekę Lietuvos fotomėgėjai fotografijos meno srityje. Čia matome ir naujų užmojų: daugiau portretų, mozaikos, izohelijos, rasterio nuotraukų...“. Nuotraukų atrinkimo komisijoje dirbo: Antanas Giedraitis, Kazys Laucius ir Kazys Daugėla. K. Daugėlai paskirta Kultūros departamento premija[21]. Parodą labai palankiai vertino Vilniaus fotografai J. Bulhakas, E. Zdanovskis, P. Slendzinskis ir kt.

Sovietams okupavus kraštą, Lietuva išnyko iš pasaulio žemėlapiu. 1940 m. rugpjūčio 26 d. vidaus reikalų ministras savo įsakymu ilgiems metams sustabdė Lietuvos meninės fotografijos raidą, jos žygį į pasaulio parodas[22]. Tik po Antrojo pasaulinio karo Kaune 1963 m. įkūrus fotoklubą vėl buvo imtasi organizuoti fotografų veiklą, rengti parodas, leisti katalogus. 1969 m. bendromis Kauno ir Vilniaus fotografų

pastangomis Maskvoje buvo surengta „9 fotografų paroda“ ir įkurta Lietuvos fotografijos meno draugija (1989 m. pervadinta Lietuvos fotomenininkų sąjunga), kuri dabar sėkmingai tęsia prieškarinio tradicijas ir kreipia Lietuvos fotografiją nauja vaga.

[1] LCVA, f. 1367, ap. 1, b. 689, l. 4 v.

[2] Policija, 1932, nr. 17, p. 297–298.

[3] Ten pat, 1932, nr. 23.

[4] Lietuvos aidas. 1932 10 29, nr. 247, p. 8.

[5] LCVA, f. 1367, ap. 1, b. 688, l. 7.

[6] Foto mėgėjas. 1933. Nr. 1, p. 17–19.

[7] I foto parodos katalogas. Kaunas, 1933.

[8] A. B. Foto mėgėjų darbų paroda. Naujoji Romuva. 1933, nr. 156, p. 1054.

[9] Naujoji Romuva. 1935, nr. 18, p. 406.

[10] S. Valiulis, S. Žvirgždas. Fotografijos slėpiniai, 2002, p. 40.

[11] Lietuvos aidas, 1935, nr. 105, p. 10.

[12] III foto parodos katalogas. Kaunas, 1936.

[13] Ant. Ingelevičius. III foto paroda. Naujoji Romuva, 1936, nr. 23–24, p. 23.

[14] IV foto parodos katalogas. Kaunas, 1937.

[15] Sukaktuvinė ir tarptautinė foto mėgėjų paroda. Kaunas, 1938.

[16] Židinys, 1938, nr. 5–6, p. 752.

[17] Foto mėgėjas, 1932, nr. 1.

[18] Žemėtvarka ir melioracija, 1936, nr. 1, p. 63-67.

[19] Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų foto paroda, Kaunas, 1936.

[20] Etnografinė ir foto paroda, Kaunas, 1938.

[21] Foto paroda, Vilnius, 1940 IV 14.

[22] LCVA, f. 1367, ap. 1, b. 688, l. 30.